

Dr Kamila Mrozek

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego

Podstawy stosowania odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności

Wprowadzenie

Jednym z wielu postępowań incydentalnych stosowanych na etapie wykonania kary ograniczenia wolności jest postępowanie w przedmiocie odroczenia jej wykonania. Instytucja ta uregulowana jest w art. 62 kodeksie karnym wykonawczym (k.k.w.). Umożliwia ona w pewnych sytuacjach odstąpienie od natychmiastowego wykonania orzeczonej kary. Ustawodawca wymaga jednak spełnienia choćby jednej z podstaw uregulowanych w kodeksie karnym wykonawczym. Przepis art. 62 k.k.w. wskazuje na podstawę obligatoryjną oraz fakultatywną odroczenia wykonania kary.

Przesłanka obligatoryjna

Sąd odracza (decyzja obligatoryjna) wykonanie kary ograniczenia wolności w razie powołania skazanego do czynnej służby wojskowej. Sformułowanie to wymaga bliższego wyjaśnienia. „Osobą powołaną do służby wojskowej” jest osoba, której prawnie doręczono kartę powołania. Powołani do czynnej służby wojskowej obowiązani są stawić się do tej służby w określonym terminie i miejscu. Stają się oni żołnierzami w czynnej służbie wojskowej dopiero z chwilą stawienia się do tej służby w określonym miejscu. Definicję tę należy porównać z rozwiązaniami stosowanymi na gruncie kary pozbawienia wolności (art. 336 k.k.). Kodeks karny wskazuje bowiem, że uprawnienia przewidziane w art. 336 k.k. przysługują wyłącznie żołnierzom służby zasadniczej.

Zastanawia zatem dysonans pojęciowy występujący w obrębie obu tych instytucji. Niezrozumiałe także pozostają motywy ograniczenia możliwości skorzystania z odroczenia w trybie art. 336 k.k. wyłącznie do żołnierzy służby zasadniczej.

Wydaje się, że wprowadzenie możliwości odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności już z chwilą powołania skazanego do czynnej służby wojskowej wyznacza granicę, która pozwala na wszczęcie postępowania w trybie art. 62 § 2 k.k.w. Stawienie

się do służby jest naturalną konsekwencją powołania, a zatem zmiana statusu skazanego z osoby powołanej i uzyskanie stopnia żołnierskiego nie stanowi przeszkody w stosowaniu instytucji odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności.

Rozważyć w tym miejscu należy, czy przepis ten znajduje zastosowanie wobec żołnierzy każdej kategorii, czy też ogranicza się wyłącznie do żołnierzy służby zasadniczej. Przepis art. 336 k.k., który koreluje w pewnym sensie z art. 62 k.k.w., ogranicza możliwość odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności do wąskiej grupy skazanych, mianowicie żołnierzy służby zasadniczej¹. Zastanawia zatem, czy obligatoryjne odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności obejmuje swym zasięgiem podmiotowym jedynie żołnierzy powołanych do zasadniczej służby wojskowej, czy też dotyczy szerszej grupy, o której mowa w treści art. 59 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r.² o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Otóż, brak wyraźnego ograniczenia zakresu podmiotowego w treści art. 62 k.k.w., skłania do przyjęcia, iż powołana norma znajduje zastosowanie do wszystkich rodzajów służby wojskowej, i w konsekwencji pozwala na przyjęcie reguł określonych w treści art. 59 ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis ten stanowi bowiem, że żołnierzami w czynnej służbie wojskowej są osoby, które odbywają lub pełnią następujące jej rodzaje:

- a) zasadniczą służbę wojskową,
- b) przeszkolenie wojskowe,
- c) ćwiczenia wojskowe,
- d) służbę przygotowawczą,
- e) okresową służbę wojskową,
- f) służbę wojskową w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

Każda z wyżej wymienionych form obliguje sąd do wydania postanowienia w przedmiocie odroczenia wykonania kary.

Ze stanowiskiem tym nie zgadza się Wojciech Marcinkowski, który wskazuje, że skoro przepis art. 62 § 2 k.k.w. stanowi o „powołaniu skazanego do czynnej służby wojskowej”, które to pojęcie obejmuje wszystkie rodzaje służby, w tym także służbę zawodową, to jednak – z uwagi na nawiązanie do przepisów art. 336 § 3 i 4 k.k. należy uznać, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności następuje wyłącznie w razie po-

¹ Ograniczenie możliwości odroczenia wykonania kary wyłącznie do żołnierzy służby zasadniczej związane było z umożliwieniem młodocianym sprawcom drobnych przestępstw odbycia w pełni we właściwym terminie wojskowej służby obowiązkowej; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 756; podobnie: I. Andrejew, *Kodeks karny. Krótki komentarz*, Warszawa 1981, s. 249.

² Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1967, Nr 44, poz. 220, z późn. zm.

wołania skazanego do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Inna wykładnia, w ocenie autora, prowadzi *ad absurdum*³.

Przyjąć należy, że rozwiązanie o którym mowa w treści art. 62 § 2 k.k.w., nie znajduje zastosowania w sytuacji powołania skazanego do zawodowej służby wojskowej. Chociaż stosunek służbowy zawodowej służby wojskowej także powstaje w drodze powołania, to jednak odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności „do czasu ukończenia służby” zawodowej, którą żołnierz może pełnić do osiągnięcia 60. roku życia, a w szczególnych wypadkach nawet do osiągnięcia 63. roku życia, zazwyczaj musiałyby prowadzić do przedawnienia wykonania kary⁴.

Powołanie do odbycia pozostałych form czynnej służby wojskowej winno skutkować obligatoryjnym zastosowaniem rozwiązania, o którym mowa w treści art. 62 § 2 k.k.w.

Odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności w trybie art. 62 § 2 k.k.w. znajduje zastosowanie wyłącznie w przypadku wymierzenia tej kary na podstawie art. 34 § 1a k.k. Dotyczy więc kary wymierzonej osobie cywilnej, którą następnie powołano do odbycia służby wojskowej⁵. Specyfika wojskowej kary ograniczenia wolności wyklucza bowiem możliwość stosowania względem tej sankcji instytucji odroczenia wykonania kary.

Momentem kluczowym decydującym o zastosowaniu w danym przypadku instytucji odroczenia wykonania kary jest data powołania skazanego do czynnej służby wojskowej. Zgodnie z brzmieniem art. 60 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej dniem powołania do czynnej służby wojskowej jest określony w karcie powołania dzień stawienia się do tej służby, a w przypadku ćwiczeń wojskowych rotacyjnych dzień stawienia się do tych ćwiczeń w pierwszym dniu ich rozpoczęcia w danym roku kalendarzowym. Jeżeli więc w chwili powołania do czynnej służby wojskowej skazany nie odbywa orzeczonej kary ograniczenia wolności, sąd orzeknie o odroczeniu jej wykonania. W przeciwnym razie zastosowanie znajdzie przepis art. 63 § 3 k.k.w., nakazujący udzielenie skazanemu przerwy w odbywaniu kary.

Ustawa nie limituje okresu trwania odroczenia obligatoryjnego, stanowiąc, że następuje ono do czasu ukończenia służby. Przyjmując, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności w trybie art. 62 § 2 k.k.w. dotyczy skazanych powołanych do czynnej służby wojskowej, okres odroczenia w każdym z przypadków, o których mowa w art. 59 ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej – będzie zasadniczo odmienny. Niemniej pamiętać należy, że niedopuszczalne jest skracanie oraz

³ W. Marcinkowski, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011, s.179; podobnie: R. A. Stefański, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 1858.

⁴ W. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 173.

⁵ *Ibidem*, s. 179.

wydłużanie tego okresu, a zakres zastosowania tytułowej instytucji nie zależy od tego, jaki czas pozostał jeszcze żołnierzowi do ukończenia służby⁶.

Kodeks karny wykonawczy w zakresie, w jakim stanowi o odroczeniu wykonania kary ograniczenia wolności w razie powołania skazanego do czynnej służby wojskowej, pozwala na odpowiednie zastosowanie art. 336 § 3 i 4 k.k. Rozwiązanie to otwiera skazanemu drogę do zwolnienia z orzeczonej kary, jeżeli w okresie odroczenia wyróżnił się on w wykonywaniu obowiązków służbowych albo wykazał się odwagą, a także wówczas, gdy przemawiają za tym szczególnie ważne powody.

Wyróżnienie się w wykonywaniu obowiązków służbowych, o którym mowa w art. 336 § 3 k.k., nie musi polegać na wzorowym zdyscyplinowaniu żołnierza w całym okresie odroczenia wykonania kary. W pewnych sytuacjach żołnierz może wyróżnić się pojedynczym czynem, choćby jego zachowanie w tym okresie wskazywało na przeciętne zdyscyplinowanie. Uznanie, że skazany wyróżnił się w wykonywaniu obowiązków służbowych, może nastąpić nawet w przypadku naruszenia przez tego żołnierza dyscypliny wojskowej, byle nie w stopniu rażącym⁷. W. Marcinkowski wyjaśnia, iż „wyróżnienie się przez żołnierza w wykonywaniu obowiązków służbowych polega na takim postępowaniu skazanego, które zawiera w sobie ładunek przykładności znacząco większy od minimum. Owo minimum jest bowiem właściwe dla zachowań zaledwie poprawnych (przeciętnych). Z drugiej strony za wystarczającą uznać trzeba nienaganną mniejszą od maksimum, która cechuje tylko zachowania wzorowe”⁸.

Warunkiem równorzędnym z wyróżnianiem się w wykonywaniu obowiązków służbowych – pozwalającym na zwolnienie od odroczonej kary ograniczenia wolności – jest wykazanie się przez żołnierza odwagą. Przez wykazanie się odwagą na tle art. 336 § 3 k.k. należy rozumieć okazanie swoim nawet jednorazowym działaniem w realnie niebezpiecznej sytuacji odwagi ukierunkowanej na bezinteresowną ochronę w szczególności życia lub zdrowia osób lub innych prawem chronionych dóbr⁹. Zdarzenie uzasadniające podjęcie takiego działania może mieć miejsce w okresie pokoju, na przykład podczas powodzi, pożaru czy katastrofy, zaś w czasie wojny – zawsze i wszędzie¹⁰.

Wskazane powyżej okoliczności pozwalają na zwolnienie od kary ograniczenia wolności, pod warunkiem że okres odroczenia trwał przez co najmniej 6 miesięcy. W pewnych sytuacjach ustawodawca zezwolił na skrócenie tego okresu, pod warunkiem jednak że za zwolnieniem przemawiają „szczególnie ważne powody”. Ocenny charakter okoliczności, o której mowa w treści art. 336 § 4 k.k., nie pozwala na precyzyjne określenie

⁶ S. Hoc, [w:] M. Filar, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1345.

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 1995 r., WR 87/95, OSP 1996, z. 9, poz. 151.

⁸ W. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 186.

⁹ R.A., Stefański, *op. cit.*, s. 1860.

¹⁰ S.M. Przyjemski, *Glosa do wyroku SN z dnia 30.5.1995 r.*, WR 87/95, WPP 1996, Nr 1, s. 91–92.

in abstracto granic i ekstensji tego pojęcia. Niemniej, przyjęć należy, że „szczególnie ważne powody” powinny być związane z warunkami służby skazanego oraz jego sytuacją osobistą i rodzinną (odniesienie obrażeń w czasie brania udziału w misji wojskowej, śmierć lub choroba bliskich, ciężka sytuacja materialna rodziny itp.). Jarosław Majewski wskazuje, iż waga powodów, które można uznać za szczególnie ważne jest z pewnością większa, aniżeli waga tego, że żołnierz w okresie odroczenia wyróżnił się wykonywaniem obowiązków służbowych lub wykazał się odwagą, skoro tylko w tym pierwszym wypadku można go zwolnić od kary, nawet wówczas, gdy okres odroczenia trwał krócej niż 6 miesięcy¹¹.

Przesłanki fakultatywne

Drugą grupę podstaw odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności stanowią podstawy o charakterze fakultatywnym. Zgodnie z brzmieniem art. 62 § 1 k.k.w. sąd może odroczyć wykonanie kary ograniczenia wolności na czas do 6 miesięcy, jeżeli natychmiastowe wykonanie kary pociągnęłoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki. Istotą tego rozwiązania jest zatem zniesienie lub choćby złagodzenie negatywnych skutków natychmiastowego wykonania orzeczonej kary ograniczenia wolności. Niemniej, respektując zasadę bezzwłocznego wykonania orzeczenia, o której mowa w treści art. 9 § 1 k.k.w., należy pamiętać o wyjątkowym charakterze tej instytucji. Każde bowiem odwleknięcie wykonania kary sprawia, że tak traktowany skazany „długo nie może pozbyć się ciężaru dawnego przestępstwa, a kara staje się nie środkiem poprawienia go, lecz abstrakcyjną dolegliwością, oderwaną od jego dawnych czynów [...] odczuwaną przez skazanego i jego bliskich bardziej jak krzywda niż jako odpłata za skrzywdzenie innej osoby”¹².

Analiza treści art. 62 § 1 k.k.w. jednoznacznie potwierdza, że w postępowaniu w przedmiocie odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności ocenie podlegają okoliczności związane nie tylko z osobą skazanego, ale również te dotyczące jego najbliższych.

W pierwszym przypadku udzielenie skazanemu odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności może być podyktowane przede wszystkim jego stanem zdrowia. Podstawą odroczenia może więc być niezdolność skazanego do pracy, spowodowana jego chorobą, uniemożliwiającą mu świadczenie pracy. Może być to w szczególności jego choroba umysłowa lub inna ciężka choroba lub taki stan, w którym skierowanie skazanego do określonej pracy mogłoby spowodować poważne niebezpieczeństwo lub

¹¹ J. Majewski, [w:] A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 951.

¹² Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 27 czerwca 2000 r., II AKz 232/00, KZS 2000, nr 7–8, poz. 56.

dalsze ujemne skutki dla jego zdrowia¹³. Wydaje się, że jedną z okoliczności mających znaczenie w toku postępowania o odroczenie wykonania kary jest podjęcie terapii w ośrodku leczenia uzależnień.

Ciężkie skutki z punktu widzenia rodziny skazanego mogą wynikać z konieczności sprawowania opieki nad chorym lub małoletnim członkiem rodziny. Może je uzasadniać również podjęcie pracy zarobkowej w godzinach nadliczbowych w sytuacji, w której skazany jest jedynym żywicielem rodziny. Przesłanką uzasadniającą skorzystanie z omawianej instytucji może być ponadto wystąpienie nieoczekiwanego zdarzenia losowego, na przykład pożaru wyrządzającego poważne szkody w domu skazanego¹⁴. Należy jednak pamiętać, że pojęcie „zbyt ciężkich skutków” należy do określeń wysoce ocennych. W literaturze przedmiotu postuluje się, aby nie interpretować tej przesłanki w taki sam sposób, jak na gruncie kary pozbawienia wolności. Wręcz przeciwnie, organy orzekające powinny dokonywać wykładni ścieśniającej, czyli takiej, która nakazuje interpretowaną normę rozumieć i stosować wężiej, niż by to wynikało z wykładni słownej¹⁵. Obowiązek ten wynika przede wszystkim z wyraźnie odmiennego charakteru kary ograniczenia wolności, której wykonywanie nie jest przecież związane z izolacją skazanego od rodziny i społeczeństwa, i co istotne – nie pozbawia skazanego możliwości zarobkowania¹⁶. Dlatego też odraczanie wykonania kary ograniczenia wolności powinno mieć charakter zupełnie wyjątkowy.

Wymienione okoliczności stanowią jedynie przykładowy zbiór podstaw fakultatywnych. Ogólnikowość tej przesłanki nie pozwala bowiem wskazać w sposób wyczerpujący wszystkich sytuacji, ocenianych przez ustawodawcę jako „skutki zbyt ciężkie”. Niemniej, muszą to być okoliczności takiej wagi, aby uzasadniały odstąpienie od zasady bezzwłocznego wykonania orzeczenia, o której mowa w treści art. 9 § 1 k.k.w.

Należy zatem pamiętać, że pojęcie „zbyt ciężkich skutków” – i to zarówno z punktu widzenia skazanego, jak i jego rodziny – jest typową klauzulą generalną, pozostawiającą sądowi w każdym konkretnym przypadku swobodę wypełniania jej treścią wynikającą z ustaleń faktycznych i ocen sędziowskich.

¹³ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 310.

¹⁴ Rozważenia wymaga kwestia interpretacji pojęcia „rodziny”, o której mowa w treści art. 62 § 1 k.k.w. Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość i ewolucja znaczenia „rodziny” wymusza szerokie rozumienie analizowanego pojęcia i w konsekwencji przyjęcie, że rodzinę stanowią także – bez względu na orientację seksualną – osoby pozostające w faktycznym związku ze skazanym oraz ich bliscy, w tym zwłaszcza dzieci i rodzice. Tradycyjny bowiem model rodziny, zdefiniowany więzami pokrewieństwa lub powinowactwa łączącymi skazanego z innymi osobami, będzie się różnił z faktycznym przeznaczeniem instytucji odroczenia wykonania kary.

¹⁵ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 1994, s. 244.

¹⁶ K. Maksymowicz, *Odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności*, [w:] L. Boguni (red.), *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, t. V, Wrocław 2000, s. 157.

Fakultatywne odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności może nastąpić na okres do 6 miesięcy, przy czym utrzymywanie się powodu, dla którego udzielono odroczenia ponad wskazany okres, może uzasadniać zawieszenie postępowania wykonawczego w części dotyczącej wykonania kary ograniczenia wolności. W literaturze przedmiotu kontrowersje budzi natomiast kwestia liczby udzielanych odroczeń. Z jednej strony, wyrażane jest stanowisko, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności może być udzielane kilkakrotnie, przy czym łączny jego okres nie może przekroczyć ustawowego, sześciomiesięcznego terminu¹⁷. Z drugiej jednak strony, można spotkać pogląd, który głosi, że sąd może odroczyć wykonanie kary ograniczenia wolności tylko jednokrotnie na czas nieprzekraczający 6 miesięcy¹⁸. *Per analogiam* do art. 151 § 3 k.k.w., odnoszącego się do odroczenia kary pozbawienia wolności, należałoby przychylić się do pierwszego stanowiska, które głosi, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności może być udzielane kilkakrotnie, maksymalnie zaś na okres do 6 miesięcy. Jerzy Lachowski, aprobując zajęte stanowisko wskazuje nadto na walor praktyczny tego rozwiązania, który będzie miał znaczenie zwłaszcza w sytuacji postępujących po sobie okoliczności uzasadniających odroczenie wykonania kary w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy¹⁹. Podkreślić jednak należy, że utrzymywanie się przyczyny uzasadniającej stosowanie instytucji przewidzianej w treści art. 62 k.k.w. ponad maksymalny ustawowy termin, powinno prowadzić do zawieszenia postępowania wykonawczego, a gdy przeszkoda ta ma charakter nieusuwalny – do jego umorzenia.

O odroczeniu wykonania kary ograniczenia wolności na podstawie art. 62 § 1 sąd może orzec na wniosek uprawionych podmiotów, a więc skazanego lub jego obrońcy, kuratora zawodowego, prokuratora, a także z urzędu.

Podsumowanie

Analiza dogmatyczna odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności pozwala na sformułowanie dwóch niezależnych podstaw stosowania tej instytucji: mianowicie, fakt powołania skazanego do czynnej służby wojskowej (przesłanka obligatoryjna) oraz wzgląd na negatywne skutki natychmiastowego wykonania kary wobec skazanego lub jego rodziny (przesłanka fakultatywna). Wolnościowy charakter tej kary związany z całkowitym brakiem izolacji skazanego od rodziny i społeczeństwa oraz stosunkowo niski procent jej orzekania w całej strukturze kar znacznie osłabia zasięg jej stosowania,

¹⁷ Por. K. Dąbkiewicz, *op. cit.*, s. 235; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2014.

¹⁸ Por. K. Maksymowicz, *op. cit.*, s. 158; oraz Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 285.

¹⁹ J. Lachowski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 294.

i w zasadzie ogranicza wyłącznie do podstawy fakultatywnej, o której mowa w treści art. 62 § 1 k.k.w. Wprowadzenie bowiem pełnej profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP, polegającej na rezygnacji z obowiązkowej służby wojskowej i zastąpieniu jej służbą ochotniczą spowodowało, że rola odroczenia obligatoryjnego pozostaje niewykorzystana. Podobnie należy ocenić rozwiązanie, o którym mowa w art. 336 k.k.

Wskazać należy jeszcze na jeden aspekt odroczenia wykonania kary. Mając na uwadze ograniczoną możliwość przewidywania przez sąd orzekający *in meriti* zdarzeń mogących pojawić się dopiero na etapie postępowania wykonawczego, wpływających na treść, a nawet możliwość wykonywania kary, tym bardziej należy docenić rolę instytucji odroczenia wykonania kary, ale także innych postępowań incydentalnych orzeczanych w toku postępowania wykonawczego. Możliwość modyfikacji orzeczonej kary – już na etapie postępowania wykonawczego – zgodna jest z podstawowym założeniem zasady indywidualizacji wykonania kary oraz zasady humanitaryzmu.